

МОДУЛЬ III.

ЛЮДИНА І ПОЛІТИКА

Визначаючи сутність людини, Аристотель назвав її “політичною твариною”, оскільки тільки людина “здатна до чуттєвого сприйняття таких понять, як добро і зло, справедливість і несправедливість тощо. А сукупність всього цього і створює основу сім’ї і держави” В політиці індивід виступає в якості громадянина. Стати ним він може тільки в процесі спілкування з іншими людьми, політичними і неполітичними інститутами, з суспільством в цілому. Психологічно політична активність особи зумовлена людською потребою належати соціуму, ідентифікувати себе зі своєю нацією, певною групою, партією чи організацією. Часто людина прилучається до політики, щоб стати частиною групи, досягнути почуття включеності в життя цілого суспільства.

Тема 12. Особа в сфері політики.

Політична свідомість і політична культура

Демократизації політичного життя України, утвердження й розвиток громадянського суспільства, успіх соціально-економічних реформ неможливі без врахування потреб та інтересів кожного громадянина. Ефективною може бути лише та влада, яка у своїй повсякденній діяльності спирається на думки та настрої людей. Конституція України визначає, що людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій країні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави.

12.1. Місце і роль особи у сфері політичних процесів

ЛЮДИНА – це жива система, що являє собою єдність фізичного і духовного, природного і соціального, спадкового і набутого за життя. Як живий організм людина включена в природний зв'язок явищ і підпорядковується біологічним закономірностям, на рівні свідомої психіки вона звернута до соціального буття з його специфічними закономірностями.

ІНДИВІД – це окрема людина, на відміну від колективу, соціальної спільності, суспільства в цілому. Індивід, який розглядається через його специфічні особливості, що не зводяться до яких-небудь родових і всезагальних характеристик, це *індивідуальність*.

ОСОБА – (лат. *persona*) та “особистість” (лат. *personalitas*) позначають відповідно індивіда як суб'єкта відносин і свідомої діяльності та його соціальне і психологічне обличчя і можуть вживатися як синоніми.

Отже, особистість – це людина зі своїми індивідуально вираженими й соціально зумовленими рисами. Це стійка система соціально значущих рис, які характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства чи спільноти. Як особистість людина виступає тоді, коли досягає самоусвідомлення, розуміння своїх соціальних функцій, усвідомлення себе як суб'єкта історичного процесу.

З метою задоволення своїх соціальних інтересів особа стає членом певних об'єднань – політичних партій, громадських організацій, долучається до суспільно-політичних рухів тощо. Беручи участь у їх діяльності, вона виступає суб'єктом політики також на інституціональному рівні. Крім того, кожна особа є громадянином якоїсь держави і як така має виконувати певні обов'язки, реалізувати свої громадянські права – брати участь у виборах, референдумах, демонстраціях, мітингах тощо. У цьому проявляється безпосередня, спільна для всіх осіб їхня політична роль.

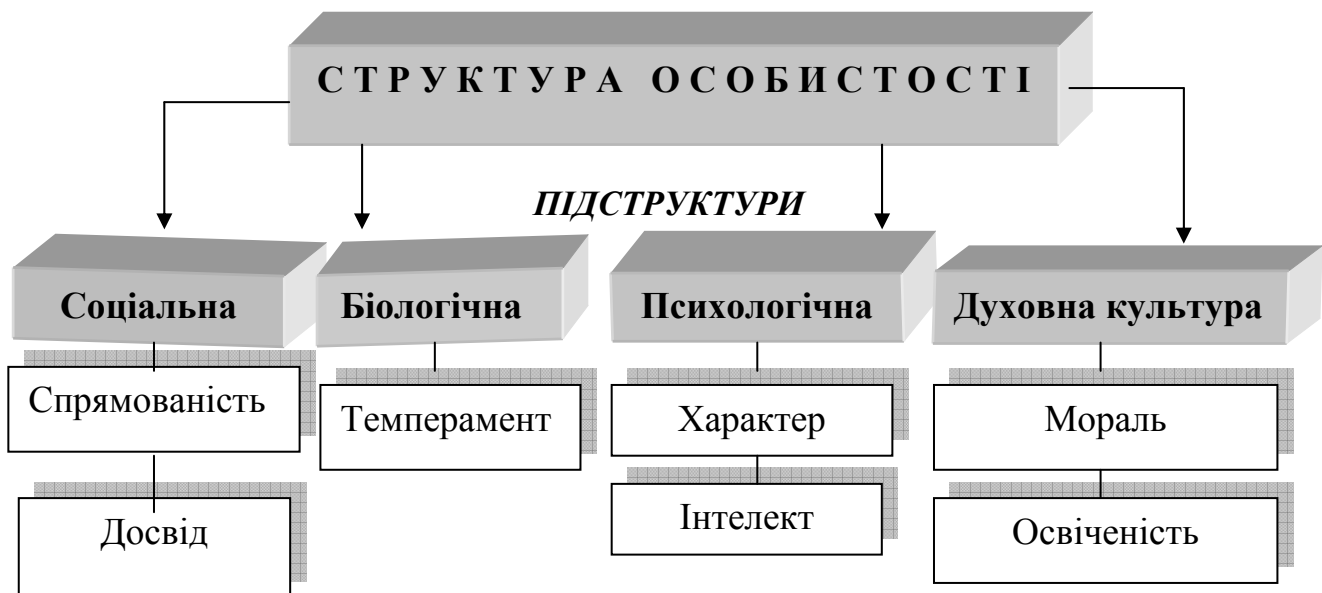

Рис. 12.1. Структура особистості

РОЛЬ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТА ПОЛІТИКИ визначається і виявляється на соціальному, інституційному і персоніфікованому рівні.

Соціальний рівень

Кожна особа є передусім членом певних соціальних спільностей – класових, етнічних, демографічних, професійних тощо. Соціальна приналежність особи впливає на її політичну поведінку, спонукає до поведінки як представника тих чи інших соціальних спільностей. Ця об'єктивна соціальна приналежність детермінує умови індивідуального існування особи, а значить, ту чи іншу її політичну поведінку.

Інституційний рівень

З метою задоволення своїх соціальних інтересів особа стає членом певних об'єднань – політичних партій, громадських організацій, долучається до суспільно-політичних рухів тощо. Беручи участь у їх діяльності, вона виступає суб'єктом політики також на інституційному рівні. І тут її політична діяльність може зумовлюватись самим фактом приналежності до цієї інституції, що, в свою чергу, має свої політичні інтереси та ідеологію, а також тим місцем або посадою, яку вона в ній займає.

Персоніфікований рівень

Кожна особа є громадянином якоїсь держави і як така має виконувати певні обов'язки, реалізовувати свої громадянські права – брати участь у виборах, референдумах, демонстраціях, мітингах тощо. На цьому рівні особа є безпосереднім суб'єктом політичної практики. Тут найяскравіше проявляється природа політики, яка здійснюється звичайними людьми і для людей.

ПРИНЦИПИ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – політична діяльність людини по узгодженню інтересів здійснюється за наступними принципами:

Принцип	Сутність принципу
Толерантність	терпимість до інтересів та позицій інших сторін при загальній незгоді з ними
Компроміс	готовність поступатися у чомусь заради досягнення згоди з контрагентом, взаємної прийнятності намірів
Консенсус	згода у головному при збереженні розбіжностей у другорядних питаннях, готовність до взаємних поступок
Плюралізм	існування декількох незалежних начал політичних знань і розуміння буття

Політична діяльність індивідів здійснюється у формі як політичної участі (участь громадян у політичному житті суспільства) так і політичного функціонування. Спектр їх дуже значний, що є суттєвим показником розвитку самоврядувальних засад демократії, громадянського суспільства. Можна стверджувати, що чим досконаліший та універсальніший механізм включення людини в політику, тим демократичнішим є суспільство.

12.2. Політична участь і політичне функціонування як особливі сфери політичної діяльності людини

ПОЛІТИЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ – забезпечення участі політичних інституцій (державних установ, політичних партій, громадських організацій) в управлінні спільними справами.

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ – добровільна діяльність, завдяки якій члени суспільства беруть участь у виборі правителів і, прямо чи опосередковано, у формуванні державної політики.

РІВНІ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ.

1 – реакція

(позитивна або негативна) на імпульси, що надходять із політичної системи чи з її інституцій, не пов'язана з необхідністю високої активності людини; епізодична участь у політиці;

2 – діяльність, пов'язана з делегуванням повноважень

участь у виборах (місцевих або державного рівня), референдумах тощо;

3 – участь у діяльності політичних і громадських організацій

(партій, груп тиску, профспілок, молодіжних політичних об'єднань тощо);

4 – виконання політичних функцій

у межах державних інституцій, у т.ч. із засобами масової інформації.

5 – професійна, керівна політико-ідеологічна діяльність

6 – участь у позаінституціональних політичних рухах і акціях

(спрямованих на докорінну перебудову існуючої політичної системи).

ТИПОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ (за американським соціологом Л. Мілбретом):

– демонстрація плакатів і афіш, оформлення політичних стендів, епізодична участь у політичних дискусіях (навчальна діяльність);

– участь у політичних зборах або мітингах, підтримка грошовими пожертвами, контакти з офіційними особами або політичними лідерами (проміжна діяльність);

– керівництво державними або партійними закладами, забезпечення партійних фондів;

– участь у закритих або таких, що виробляють стратегію, засіданнях;

– постійна участь у проведенні політичних кампаній і виборів (активна діяльність).

Розрізняють також індивідуальну й колективну, добровільну і примусову, активну й пасивну, традиційну й альтернативну, революційну та охоронну політичну участь.

ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ – одна з форм соціальної активності соціальних суб'єктів, яка має на меті впливати на прийняття політичних рішень, реалізацію своїх інтересів. Політична діяльність, політична поведінка, політична участь – це прояви, якісні характеристики, зовнішній (поведінковий) рівень політичної активності.

Внутрішній рівень політичної активності складають інтереси, мотиви, потреби, установки, переконання, цінності. Політична активність обумовлюється ступенем інтересу до політичних подій, їх усвідомленням і, відповідно, може обмежуватися простим виконанням законів і правил, а може бути спрямованою на мобілізацію та солідаризацію навколо певної мети чи ідеї.

МЕХАНІЗМ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ЛЮДИНИ – пов'язаний із багатьма системоутворюючими факторами, зумовленими людською потребою належати до соціуму, ідентифікувати себе та свою націю з певною соціальною групою, партією, організацією тощо.

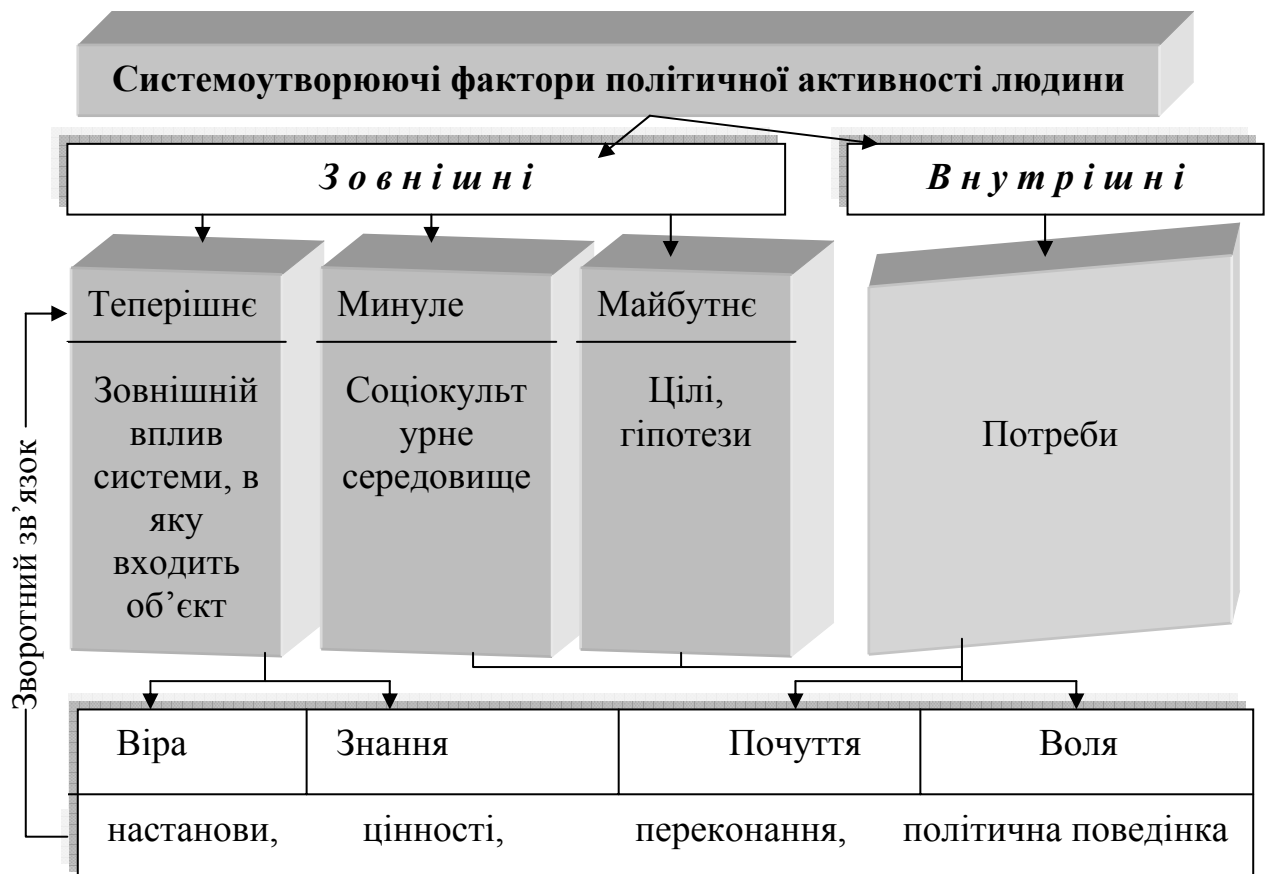

Рис. 12.2. Механізм політичної активності людини

Разом з тим нині простежується тенденція, пов'язана зі зростанням політичної іммобільності, індиферентності людей, станом політичного відчуження, або аномії.

ПОЛІТИЧНЕ ВІДЧУЖЕННЯ – процес, який характеризується сприйняттям політики, держави, влади як сторонніх, чужих сил, які панують над людиною, пригнічують її.

1. Політичне відчуження виявляється в безсиллі індивіда впливати на перебіг політичних подій, відчутті ізоляції, у сприйманні індивідом соціальних і політичних інститутів, встановлених ними норм, як ворожих інтересам людини.

2. Відчуження може бути наслідком впливу об'єктивних умов політичного життя, політичної системи, політичного режиму.

3. Політичне відчуження зумовлене й такими причинами, як втрата соціальних ідеалів, зневіра в будь-яких владних структурах, психологічна втома від нескінченного потоку політичної демагогії, непродуманих рішень та відверто цинічної брехні.

12.3. Політична свідомість як основа розуміння політики

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ – система теоретичних і повсякденних знань, оцінок, настроїв і почуттів, за допомогою яких відбувається усвідомлення політичної сфери соціальними суб'єктами – індивідами, групами, класами, спільнотами (рис. 5.13)

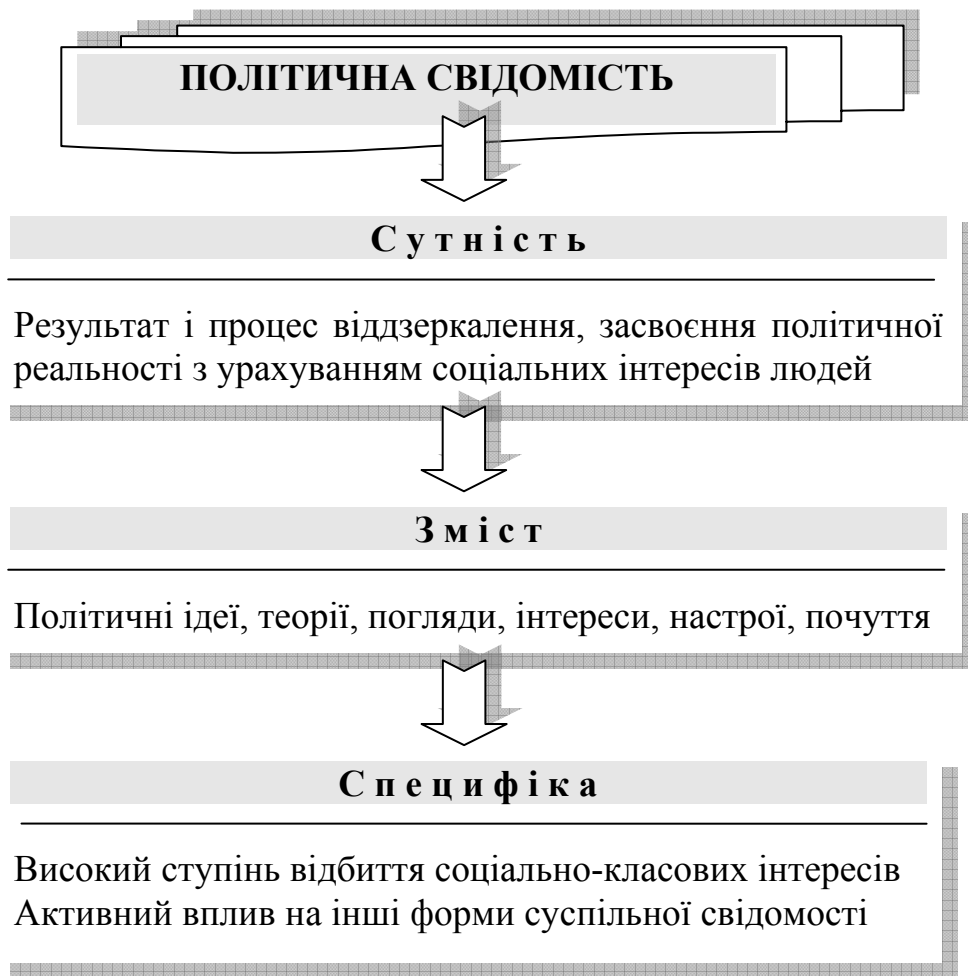

Рис. 12.3. Сутність, зміст та специфіка політичної свідомості

УМОВИ ВИНИКНЕННЯ:

- усвідомлення людиною своєї групової належності та ідентичності;
- розуміння неможливості реалізації своїх групових інтересів без вступу в певні відносини з політичною владою;
- з’ясування людиною своєї належності до певних політичних позицій, усвідомлення свого громадянського статусу суб’єкта, наділеного правами, свободами, можливостями впливати на владу.

ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ:

- пізнавальна** – система знань про навколишню політичну дійсність;
- нормативна** – створення загальноприйнятого образу майбутнього;

аксеологічна – допомагає орієнтуватися в політичному житті, давати оцінку політичних подій;

регулятивна – подає орієнтири щодо участі у політичному житті;

прогностична – дозволяє створити основу для передбачення змісту та характеру розвитку політичного процесу;

інтегруюча – сприяє об'єднанню певних груп людей на базі спільних політичних цінностей та ідеалів.

ПОЛІТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ ТА ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ – є важливими складовими частинами політичної свідомості.

Політична ідеологія – система ідей і поглядів, які виражають інтереси суспільних класів стосовно політики, здійснення влади.

Сутнісними рисами політичної ідеології є систематизований, теоретичний характер і цілісне відображення інтересів суспільних класів. Суб'єктами основних політичних ідеологій сучасності – лібералізму, консерватизму, соціал-демократизму й комунізму є саме суспільні групи населення.

Політична психологія та ідеологія перебувають у єдності і взаємодії. Особливістю цієї взаємодії є те, що обидві вони виражають інтереси одних і тих самих соціальних спільностей, але з різним ступенем глибини та узагальнення

Політична психологія – це сукупність почуттів, настроїв, емоцій, волі, думок, особливих рис характеру індивідів і соціальних спільностей, що виражають їх ставлення до політичних інститутів, здійснення влади.

Політична психологія має певну структуру. Вона містить політичні потреби, інтереси, почуття, настрої, традиції тощо.

Політичні потреби – базовий елемент політичної психології. Це ті потреби, задоволення яких пов'язане зі здійсненням влади.

Політичні інтереси – це усвідомлені політичні потреби. Вони є реальними причинами дій учасників політичного процесу. Залежно від відмінностей у політичних інтересах одні й ті самі явища політичного життя можуть по-різному сприйматися його учасниками, що формує відповідні політичні почуття, настрої, емоції тощо, отже, й відповідну політичну поведінку.

Політичні настрої – є станом почуттів щодо політичних явищ і процесів. Настрої містять як емоційні, так і раціональні елементи і справляють значний вплив на політичну поведінку людей.

Політичні традиції – є найбільш стійкою складовою. Це усталені норми політичної поведінки, політичні цінності, ідеї, звичаї тощо, які передаються від покоління до покоління.

Характерними особливостями політичної психології є те, що вона формується в процесі безпосередньої активності громадян на основі їх практичної взаємодії між собою та інститутами влади. Відзеркалення політичних подій і процесів часто носить вельми поверховий характер. Домінуючу роль відіграють чуттєві та емоційні елементи свідомості. Політична психологія здатна швидко і чутливо реагувати на зміну політичних умов. Вона зазнає впливу різних ідеологій і формується в процесі їх протиборства. В межах політичної свідомості орієнтація, як правило, ведеться на відзеркалення не перспективних, а поточних інтересів людей, їх посякденних потреб. В рамках політичної психології відбувається формування іміджу політичного лідера всілякими технологічними засобами, які пов'язують саме із політичними потребами, інтересами, емоціями та настроями виборців.

СТРУКТУРА ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ:

МАСОВА

Реально діюча політична свідомість тієї чи іншої спільності людей, які беруть участь у політичному житті. Її стан відображає суспільну думку, настрої та дії людей.

ГРУПОВА

Узагальнена свідомість різноманітних груп людей (великих – класи, соціальні прошарки та верстви; малих – еліт, груп тиску тощо) зв'язаних із політикою.

ІНДИВІДУАЛЬНА

Система пізнавальних, мотиваційних і ціннісних компонентів, які забезпечують пізнання особою політики та участь в ній.

БУДЕННА

Формується на базі повсякденного досвіду людей і містить наступні риси: суперечливість, фрагментарність, несистематизованість, емоційність, стійкість та енергійність. Відображається у суспільній психології.

НАУКОВО- ТЕОРЕТИЧНА

Формується певними соціальними групами на ґрунті цілеспрямованого дослідження політичного процесу. Містить такі риси як цілісність, систематизованість, здатність до прогнозування. Відображається у політичній ідеології.

Рис. 12.4. Загальна структура політичної свідомості

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ:

- критичне осмислення соціально-політичної дійсності, поступова раціоналізація чуттєвих уявлень людей, узагальнення наявної інформації;
- усвідомлення мети партійного або політичного руху, приєднання до оцінки і норм вже сформованої громадянської поведінки;
- емоційне прилучення до віри у справедливість тих чи інших політичних ідеалів.

12.4. Політична культура та її зв'язок із політичною свідомістю.

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА – сукупність стійких форм політичної свідомості й поведінки, а також характеру і способів функціонування політичних інститутів у межах певної політичної системи, які виявляються в діяльності суб'єктів політичного життя суспільства

Політична культура є складовою політичної системи і відіграє надзвичайно важливу роль у її функціонуванні. Вона впливає на форми, функціонування і розвиток політичних інститутів, зумовлює політичну